

دستور زبان، کتیبه‌ها و واژگان

زبان‌های سومری و اکدی

www.ketab.ir

نویسنده: نائل منون

مترجم: مهدی برزگر

سرشناسه	: حنون، نائل
عنوان قراردادی	: Hannun, Nail
عنوان و نام پدیدآور	: اللغاتان السومریه و الاکدیه قواعد- نصوص - مفردات. فارسی
مشخصات نشر	: تهران: ایشطار، ۱۴۰۳
مشخصات ظاهری	: ۲۳۶ ص: مصور، جدول
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۴۹۳۵-۰۳-۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: لوحه‌های میخی Cuneiform tablets
	: زبان سومری - دستور Sumerian language - Grammar
	: زبان سومری - متن‌ها Sumerian language - Texts
	: زبان سومری - ریشه‌شناسی Sumerian language - Etymology
	: زبان سومری - ریشه‌شناسی - واژه‌نامه‌ها Sumerian language -- Etymology - Dictionaries
	: زبان سومری - واژه‌نامه‌ها Sumerian language - Dictionaries
	: فقه الله آشوری و بابلی Akkadian philology
	: کتیبه‌های باستانی Inscriptions, Ancient
مسانسه افزوده	: برزگر، مهدی، ۱۳۶۶ - مترجم
رده بنابر کنگره	: PJ۴۰۵۴
رده بنابر ی. سی	: ۴۳۹/۱
شماره کتابخانه‌سی	: ۹۸۳۹۴۹۰
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیبا

ایشتار

دستور زبان، کتیبه‌ها و واژگان زبان‌های سومری و اکدی

نویسنده: نائل حنون	مترجم: مهدی مهدی
نشر: ایشطار	نوبت چاپ: اول ۳
تیراژ: ۱۰۰ نسخه	طراح جلد: مهدیه سعدی
صفحه‌آرا: زهرا استواری	

سایت: ishtaar.ir

اینستاگرام: ishtarpublication

ایمیل: ishtarpublication@gmail.com

تلفن: ۰۹۰۲۱۱۳۵۹۷۶-۰۹۰۲۱۱۳۵۹۷۶ تلگرام: ۰۹۰۲۱۱۳۵۹۷۶

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۴۹۳۵-۰۳-۸

(کلیه حقوق محفوظ و مخصوص انتشارات ایشطار است)

تکثیر، انتشار و بازنویسی این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه (از قبیل چاپ، فتوکپی، الکترونیکی، صوت و تصویر) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است و پیگرد قانونی دارد.

فهرست مطالب

د.....سراغاز

۱.....بخش یکم- دستور زبان سومری

۳.....لهجه‌های زبان سومری

۴.....تاریخ زبان سومری

۶.....ویژگی‌های زبان سومری

۸.....نام و صفت

۱۲.....نماها

۱۴.....ترکیب اضافی

۱۵.....ضمیرهای شخصی

۱۶.....نام‌های اشاره

۱۷.....پرسی‌ها

۱۷.....حروف اضافه

۲۰.....فعلها و افزونه‌هایشان

۲۲.....بودن me

۲۳.....ساختارهای فعلی

۲۳.....پیوسته‌های فعلی

۲۴.....پیشوندهای فعلی

۲۴.....واژه‌بستها و پسوندهای مفعولی

۲۵.....تأکید، آرزو، نفی، نهی و سوگند

۲۵.....جدول‌های ساختارهای فعلی

۳۲.....شماره‌ها

۳۴.....بنمایه‌های بخش یکم

۳۵.....بخش دوم- نوشته‌های میخی سومری

۳۵.....کتیبه یکم

۳۵	یادگاری از دوره شکوفایی خاندان‌ها (فجر).....
۳۸	کتیبہ دوم.....
۳۸	یادگاری از دوره شکوفایی خاندان‌ها (فجر).....
۴۰	کتیبہ سوم.....
۴۰	یادگاری از دوره سومین خاندان اور.....
۴۱	کتیبہ چهارم.....
۴۱	یادگاری از دوره گودیا.....
۴۳	کتیبہ پنجم.....
۴۳	یادگاری از دوره گودیا.....
۴۶	کتیبہ ششم.....
۴۶	یادگاری از دوره گودیا.....
۴۷	نوشته هفتم.....
۴۷	یادگاری از دوران بابل باستان (پس از سومر).....
۴۹	کتیبہ هشتم.....
۴۹	نوشته‌ای اقتصادی از روزگار شکوفایی خاندان‌ها.....
۵۰	کتیبہ نهم.....
۵۰	نوشته‌ای اقتصادی از روزگار شکوفایی خاندان‌ها.....
۵۲	کتیبہ دهم.....
۵۲	نوشته‌ای اقتصادی از روزگار شکوفایی سومین خاندان اور.....
۵۳	کتیبہ یازدهم.....
۵۳	نوشته‌ای اقتصادی از روزگار شکوفایی سومین خاندان اور.....
۵۶	کتیبہ دوازدهم.....
۵۶	نوشته‌ای اقتصادی از روزگار شکوفایی سومین خاندان اور.....
۶۱	کتیبہ سیزدهم.....
۶۱	نوشته‌ای اقتصادی از روزگار شکوفایی سومین خاندان اور.....
۶۴	نوشته چهاردهم.....
۶۴	نوشته‌ای اداری از روزگار سومین خاندان اور.....
۶۸	کتیبہ پانزدهم.....
۶۸	قولنامه فروش یک کشتزار از روزگار شکوفایی خاندان‌ها.....
۷۲	کتیبہ شانزدهم.....
۷۲	قولنامه یک خانه از روزگار شکوفایی خاندان‌ها.....

۷۵	کتیبه هفدهم
۷۵	نامه‌ای از روزگار اَکدیان
۷۷	نوشته هجدهم
۷۷	یک نوشته قضایی سومری
۷۹	نوشته نوزدهم
۷۹	یک نوشته قضایی از روزگار اَکدیان
۸۰	نوشته بیستم
۸۰	یک نوشته قضایی از روزگار اَکدیان
۸۴	نوشته بیست و یکم
۸۴	یک نوشته قضایی از روزگار امین خاندان اور
۸۶	نوشته بیست و دوم
۸۶	یک نوشته قضایی از روزگار سومین سده در
۸۹	بخش سوم - واژگان سومری
۱۱۵	یاری‌نامه‌ها
۱۱۷	بخش چهارم - دستور زبان اکدی
۱۱۹	لهجه‌ها و ویژگی‌های زبانی بابلی و آشوری
۱۱۹	الف) لهجه بابلی کهن (۱۹۵۰ تا ۱۵۳۰ پی.ز)
۱۲۰	ب) لهجه آشوری کهن (۱۹۵۰ - ۱۷۵۰)
۱۲۲	ج) لهجه بابلی میانه (۱۰۰۰ - ۱۳۵۰ پی.ز)
۱۲۳	د) لهجه آشوری میانه (۱۵۰۰ تا ۱۰۰۰ پی.ز)
۱۲۴	ه) لهجه بابلی نو (۱۰۰۰ تا ۶۲۶ پی.ز)
۱۲۵	و) لهجه آشوری نو (۱۰۰۰ تا ۶۰۰)
۱۲۶	ز) لهجه بابلی پسین (۶۲۵ پی.ز - ۷۹ زایشی)
۱۲۸	ح) لهجه بابلی استاندارد (تقریباً از ۱۵۰۰ پیش از زایش)
۱۳۰	درونمایه‌های نوشته‌های اکدی
۱۳۲	دستور زبان اکدی
۱۳۷	نام‌های اشاره
۱۳۸	نام‌های موصول
۱۳۸	پرسشی‌ها

۱۳۸.....	صفات مبهم
۱۳۹.....	نامها و صفات
۱۴۲.....	فعل‌ها
۱۴۴.....	صرف و اشتقاق افعال صحیح و معتل
۱۵۴.....	بنمایه‌های این بخش

۱۵۵.....	بخش پنجم - کتیبه‌های میخی اکدی
۱۵۶.....	کتیبه یکم
۱۶۱.....	کتیبه دوم
۱۶۱.....	یک کتیبه حقوقی از دران بابل باستان
۱۶۵.....	کتیبه سوم
۱۶۵.....	نامه‌ای از بابل باستان
۱۷۱.....	کتیبه چهارم
۱۷۱.....	نامه‌ای از روزگار آشور میانه
۱۷۵.....	کتیبه پنجم
۱۷۵.....	نوشته‌ای حقوقی از بابل میانه
۱۸۱.....	کتیبه ششم
۱۸۱.....	وامنامه‌ای از روزگار آشور میانه
۱۸۵.....	کتیبه هفتم
۱۸۵.....	نامه از آشور نو
۱۹۰.....	کتیبه هشتم
۱۹۰.....	نامه‌ای از روزگار بابل نو به لهجه پسین

۱۹۳.....	بخش ششم - واژگان اکدی
----------	-----------------------

سرآغاز

اگرچه سال‌هاست که دانشمندان با خط میخی آشنا شده‌اند اما خواندن نوشته‌های این دبیره همچنان کاری دشوار به شمار می‌رود. هنوز هم از پیچیدگی نوشته‌های سومری و اکدی چیزی کم نشده است. این دو زبان در دستور، ساخت، واژگان، کاربرد و برداشت، ناهسانی‌های بیشماری با یکدیگر دارند. نزدیک به دو هزار سال است که هر دو «مرده»‌اند. دشواری‌های یاد شده از خوانش و پژوهش نوشته‌هایی که در میان‌رودان و خاور نزدیک باستان به زبان‌های سومری و اکدی نوشته شده‌اند آغاز می‌گردد و آنقدر دامن می‌گسترانند تا دیگر زبان‌های باستانی مانند حوری، هیتی و ایلامی را دربرگیرند. روش‌های پژوهش این دو زبان چنان هستند که هرچه بستر تاریخی خوانش آنها زمان و انرژی گذاشته شود کمتر به دستور و دریافت ژرفشان خواهد انجامید. زیرا برای چند نوشته همگون که درباره یک چیز و در یک زمان نوشته شده‌اند تنها چند نشانه کم‌شمار در دست است. این نوشته‌های اندک نیز تنها به یک لهجه از چندین لهجه این دو زبان نوشته شده‌اند.

چیرگی بر این دشواری‌ها نیازمند به کارگیری شیوه‌های زمانبر در آموزش این دو زبان و به‌خوانی نوشته‌های میخی آنهاست. اما این کار به تنهایی پاسخگو نیست بلکه باید دست به دامن پاورقی‌ها و حاشیه‌های زبان شناختی روشنگر شد تا فراگیران و پژوهندگان به ژرفای یک نوشته پی ببرند. با به کارگیری این شیوه می‌توانیم نوشته‌های تاریخی و ادبی بسیار پیچیده‌تر، دشوارتر و باارزش‌تر از نگاشته‌های میخی را نیز بخوانیم. اگر چنین شود می‌توانیم در کنار دانش و فرهنگ با کشورهای پیشرفته کنونی، میان خودمان و نوشته‌های تمدن کهنی که روزگاری در عراق کنونی قامت برافراشته بود و پایه‌های دانش و نوآوری را در سراسر تمدن انسانی پی‌افکنده بودند نیز پلی بزنیم. در این رهگذر ما هم از آن بزرگی و دانش و شکوه بهره‌ای خواهیم داشت. اینک نوای گرایشی ناب را در ژرفای دل خویش می‌شنویم که ما را به آموختن زبان‌های سومری و اکدی و خط میخی می‌خواند. اما باید هشیار بود. باید بدانیم که این گرایش نیرومند باید در برابر ناتوانی رویکردهای ما در آموزش آنچه آشورشناسی می‌خوانیمش ایستادگی کند. فراگیری این رویکردها و روش‌هایشان نیازمند چندین ترم آموزش پیوسته، گسترده و فشرده در مقطع کارشناسی ارشد است. باید سه یا چهار سال پرتکاپو و بی‌آرام را در دانشگاه و زیر نگاه ریزبین استادانی گذراند که همگی در این رشته سرآمد هستند و دستاوردهای دانشی ملموس دارند. ولی در بسیاری از دانشگاه‌ها بستر درخوری برای پیاده سازی این سامانه فراهم نیست. از همین رو

کسانی این دوره را به پایان می‌رسانند که سطح نخست این دانش را به خوبی فرا گرفته‌اند. اینان سال‌های سال به خواندن خستگی‌ناپذیر و پژوهش سرسختانه ادامه می‌دهند تا به آن پایه بسنده برسند که بتوانند با نوشته‌های دشوار و پرشمار خواسته شده رو در رو شوند.

یکی از دشواری‌های کار، کمبود بنمایه به زبان ماست. دشواری دیگر کم‌مایگی منبع است. بیشتر کسانی که بنمایه‌ها را نوشته‌اند دانش ژرفی نداشتند و شوربختانه دست به توضیح چیزی زده‌اند که اصلاً آن را نمی‌فهمیدند. سطح پایین دسته‌ای از کتاب‌ها برخی از کارناشناسان را به سوی چاپ چندین کتاب درباره دستور زبان اکدی یا زبان اکدی کشاند. از دیگر سو ندانستن زبان‌های آلمانی و انگلیسی هم یکی از بازدارندگانی است که دانش‌آموختگان ما را از ژرف‌نگری در نوشته‌های سومری و اکدی بازداشته است. زیرا نود در صد منابع به این دو زبان نوشته شده‌اند. چیزی که این تخصص را حتی برای فراگیران این زبان‌ها ناهموارتر می‌کند سخت بودن موضوع این رشته است. وانگهی کنار آمدن با زبان نوشتاری و سبک نویسندگی دانش‌مندی که منابع خط میخی را نوشته‌اند نیز چالشی بزرگ به شمار می‌آید. برای نمونه *آدام فلکنشتین* یکی از بزرگ‌ترین دانشمندان در زمینه دستور زبان سومری است. *ولفران فون زودن* نیز در دستور زبان اکدی بلندآوازه است. هر دو تن نوشته‌های خود را به زبان آلمانی نوشته‌اند.

نباید پنداشت که ما می‌خواهیم حاشیه‌هشگران جوان یا دانشجویان بایستیم و آنها را از پیشروی بازداریم. هرگز چنین نیست. اتفاقاً آینده این تخصص را به دستان پرتوان آنها خواهیم سپرد. آرمان ما دور کردن آنها از لاف دانش و دوری از کبابه ساخت کشیدن است. ما می‌خواهیم اینان به پژوهشی درست و دانشی روی آورند و برای بررسی هر نوشته - حتی در هر زمینه و دوره‌ای از تمدن میانرودان باستان شیوه‌نامه‌ای دانشمدار و استوار بنگارند. پژوهش و ترجمه درست نوشته‌های میخی به هر زبانی که باشد در گرو پیگیری پیوسته کاوش‌ها و یافته‌های باستان‌شناسی در عراق و دیگر کشورهای خاور نزدیک است. نه تنها نوشته‌های نوپیدا بلکه نگاشته‌های میخی پیشین باید خوانده، بازخوانی و دوباره ترجمه شوند. نباید گفت فلان نوشته بیش از شصت سال است که خوانده و بازخوانی شده و دانشمندان پیشین بارها و بارها آن را ترجمه کرده و آموزش داده‌اند. زیرا دانش میخی‌نگاشته‌ها، نهالی نوپاست که ریشه‌اش با گذشت هر سال استوارتر و شاخه‌هایش پربارتر می‌گردند. در همین راستا بود که دانشمندان کاردان و زبردستی همچون کیرک گریسون در دانشگاه تورنتو کانادا پروژه بازترجمه نوشته‌های شاهانه میخی را به انجام رساند. دانشگاه هلسینکی فنلاند نیز پروژه بازترجمه نوشته‌های بایگانی آشوربان را به سرپرستی سیمو پارپولا آغاز کرد. نوشته‌های شاهانه دربرگیرنده همه نوشته‌هایی است که از زبان شاهان یا درباره آنها یا خطاب به آنان نوشته شده‌اند.

بی گمان برای به جنبش درآوردن پروژه‌های دانشی در زمینه میخی‌نگاشته‌ها، پویا کردن پژوهش‌های ویژه، گسترش میخی‌خوانی و ترجمه و انتشار کتاب، افزون بر فرهنگ‌ها و واژه‌نامه‌های

سومری و اکدی نیازمند یاری‌نامه‌های استوار و قابل اعتماد به زبان خودمان هستیم. این کتاب واپسین حلقه از زنجیره کتاب‌هایی است که پژوهش‌های گسترده‌ای دربارهٔ دستور زبان، خوانش، ترجمه، ساخت جمله و بررسی واژگان سومری و اکدی را دربرمی‌گیرند. فرهنگ میخی (بخش یکم)، *قانون‌نامه حمورابی* (در پنج بخش)، *حماسه گیلگمش*، *آنگاه بر بلندای حقیقت سومریان* و *پژوهش‌هایی در باستانشناسی و زبان‌های باستانی* (در دو بخش) دیگر کتاب‌های این زنجیره‌اند. کتابی که در دست دارید بنمایه‌ای است برای پروژه‌های همه جانبه‌ای که در آینده برای شناخت دستور زبان و لهجه‌های گوناگون نوشته‌های میخی انجام خواهند شد. همچنین همه توضیحات لازم برای هر نوشته میخی را بی‌کم و کاست آورده‌ایم. فرهنگ‌ها و واژه‌نامه‌های کنونی تنها به معنای واژه بسنده می‌کنند. اما توضیحات ما بسیار بیشتر و راهگشاتر از آنی است که در فرهنگ‌ها دیده می‌شود.

این کتاب شش بخش دارد. سه بخش را ویژه زبان سومری کرده‌ایم. در سه بخش دیگر به زبان اکدی پرداخته‌ایم. سه بخش مرز بین دستور، نوشته‌ها و واژگان آن زبان می‌پردازد. نوشتار کتاب ساده و بی‌پیرایه است. تا هم کارشناسان و هم دیگران به فراخور دانش و خواسته خود از آن بهره ببرند. نخستین بخش از زبان سومری درباره دستور، دارای همه آگاهی‌های بنیادین این زبان است. افزون بر یازده جدولی که برای ساده‌سازی توضیحات از ترکیب‌های مرکب آمده جداول دیگری را هم آورده‌ایم که به بررسی نشانه‌ها و کاربرد آنها، ضمایر، فعل بودن و فعلی‌های مفعول می‌پردازند. بخش دوم دارای بیست و دو نوشته میخی سومری است. نوشته‌های گوناگونی از دهوشکوفایی خاندان‌ها (هزاره سوم پیش از زایش) تا دوره اکدیان و سومین خاندان اور و گودیا را دربرگرفته و نوشته‌هایی از بابل باستان به پایان می‌رسد. این نوشته‌ها درونمایه اقتصادی، یادمانی، قضایی و اداری دارند. برای از آنها هم نام‌اند. پیش از آوردن هر نوشته، تاریخ و جای نوشته شدن آن را آورده‌ایم. سپس شیوه نوشتار آن را با الفبای لاتین نوشته‌ایم و خط به خط ترجمه کرده‌ایم. در گام پسین به موشکافی واژگانی آن پرداخته‌ایم. در سومین بخش هشتصد واژه مفرد و مرکب سومری را بر پایه حروف الفبا سامان داده‌ایم. اگر یک واژه در هر دو زبان مشترک بوده است برابر اکدی‌اش را نیز نوشته‌ایم. چنانچه یک واژه سومری نمادی هجایی برای نشان دادن واژه‌ای اکدی بوده آن واژه اکدی را نیز آورده‌ایم. این نماد هجایی را *لوگوگرام* می‌نامند. بخش چهارم دربارهٔ دستور زبان اکدی است. دستور این زبان و همه لهجه‌هایش به همراه ویژگی‌های هر لهجه در آن گرد آمده‌اند. هر پژوهشگری پس از خواندن این بخش به سادگی می‌تواند لهجه یک نوشته اکدی را از روی درونمایه، واژگان و ساختار جمله دریابد. این بخش نیز با چندین جدول راهگشا به پایان می‌رسد. چهار جدول را ویژه ضمایر شخصی پیوسته و گسسته و ضمایر ملکی پیوسته و گسسته کرده‌ایم. بیست و دو جدول دیگر نیز صیغه‌های فعلی، صرف افعال و اشتقاق آنها را در خود جای داده‌اند. در بخش پنجم به هشت نامه و نوشته اقتصادی، قضایی و قرارداد اکدی از لهجه‌ها و دوره‌های گوناگون

پرداخته‌ایم. این نمونه‌ها به لهجه‌های اکدی کهن، بابلی کهن، میانه، نو و آشوری میانه و نو نوشته شده‌اند. روش کار این بخش درست همانند همتای سومری آن است. بخش ششم فهرستی از هزار و چهل و هشت واژه اکدی را در خود جای داده است. این واژگان بر پایه حروف الفبا چیده شده‌اند. همچنین تلفظ، معنای آنها و لوگوگرامشان نیز در این جدول گنجانده شده‌اند. امید است که این کتاب برای کاربران و خوانندگان سودمند باشد.

نائل حنون

۲۰۱۶